

СЕКЦІЯ 20

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОУСТРОЮ, ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ, ІНШИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, АДВОКАТУРИ

***Керівник секції:** завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури, доктор юридичних наук, професор Н. М. Бакаянова*

***Секретар секції:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури, кандидат юридичних наук, доцент І. О. Кісліцина*

БАКАЯНОВА НАНА МЕЗЕНІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів
та адвокатури, доктор юридичних наук, професор,
адвокат, секретар дисциплінарної палати КДКА Одеської області,
Заслужений юрист України*

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ ТА ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Українська держава переживає найскладніші часи: з 24.02.2022 р. країна знаходиться у правовому режимі воєнного стану, який введено у зв'язку з російською збройною агресією, небезпекою державній незалежності України, її територіальній цілісності. Роль адвокатури як правозахисного інституту в цих умовах набуває особливого значення. Водночас продовження виконання адвокатурою конституційної функції з надання професійної правничої допомоги, а адвокатами – професійних обов'язків стикається з викликами воєнного часу, що вимагає кореляції підходів до забезпечення функціонування адвокатури та здійснення адвокатської діяльності.

Серед викликів воєнного часу, з якими стикається адвокатська спільнота України, можна виокремити: загибель адвокатів; отримання адвокатами тяжких тілесних ушкоджень внаслідок воєнних дій; втрата адвокатами житла та майна; вимушена евакуація адвокатів з окупованих територій та територій, на яких ведуться бойові дії; складне

економічне становище адвокатів, а в певних областях – відсутність будь-якого доходу; ускладнення доступу до публічної інформації (у зв'язку із закриттям доступу до реєстрів, у тому числі до Єдиного реєстру судових рішень); ускладнення порядку реалізації передбачених законом повноважень (наприклад, під час комендантської години; зміна територіальної підсудності по справах, які знаходяться в провадженні у адвоката); зміна способів комунікації з клієнтами, судами, іншими органами державної влади, фізичними та юридичними особами (частковий перехід на дистанційний режим діяльності, можливості якого обмежуються під час повітряних вимог; зміни в організації роботи судів та т.і.); виникнення нової категорії справ, щодо вирішення яких ще відсутня усталена судова практика; зменшення кількості адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу у порядку, передбаченому Законом «Про безоплатну правову допомогу».

Подолання викликів воєнного часу вимагає вжиття заходів, релевантних до потреб органів адвокатського самоврядування, адвокатів та осіб, які звертаються за правовою допомогою. Важливими характеристиками зазначених заходів слід визнати їх тимчасовість (на період воєнного стану), ефективність (здатність вирішення конкретної проблеми), своєчасність (введення заходів негайно або у розумний строк після фіксування проблеми).

Забезпечення діяльності адвокатури в умовах воєнного стану здійснюється шляхом вжиття різноманітних заходів, які підлягають класифікації за різними критеріями: суб'єктом здійснення; суб'єктом, на якого захід розповсюджується; сферою застосування; і т.і. Їх також можна класифікувати на: 1) *нормативно-правові*, які полягають у внесенні змін до законодавства, що регулює діяльність адвокатуру та здійснення адвокатської діяльності; 2) *організаційні*, які спрямовані на реалізацію законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність в особливих умовах воєнного стану.

Нормативно-правові заходи здійснені Верховною Радою України та Радою адвокатів України (далі – РАУ). Наприклад, Верховною Радою України внесено зміни до розділу IX¹ Кримінального процесуального кодексу України (КПК) «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», якими передбачено можливість використання показань, отриманих під час допиту підозрюваного, що здійснювався в умовах воєнного стану, як доказів в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації (абз. 2 ч. 11 ст. 615 КПК). Водночас окремі новели КПК сумнівно розглядати як такі, що спрямовані на забезпечення реалізації завдань адвокатури. Положення щодо забезпечення дізнавачем, слідчим, прокурором участі захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості явки захисника – дистанційно, із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) (абз. 1 ч. 12 ст. 615 КПК) не передбачають можливості врахування позиції захисту з цього питання. Дистанційна участь захисника на стадії

досудового розслідування ще потребує свого вивчення у контексті ефективності захисту. В умовах спрощення процедури кримінального провадження з одночасним посиленням можливостей сторони обвинувачення, такі зміни можуть призвести до порушення права обвинуваченого на захист.

РАУ з початку війни було прийнято близько 25 рішень, зміст яких дозволяє дійти до висновків щодо основних напрямів забезпечення діяльності адвокатури та адвокатської діяльності в умовах воєнного стану:

1. *Функціонування органів адвокатського самоврядування* (наприклад, Рішення РАУ від 25.03.2022 р. № 34 «Про внесення змін та доповнень до Регламенту ВКДКА, Регламенту КДКА регіону та Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність»; Рішення РАУ № 36 від 25.03.2022 р. «Про повноваження ВКДКА скеровувати заяви (скарги) в інші КДКА регіонів у період воєнного часу»);
2. *Здійснення адвокатської діяльності* (Рішення РАУ № 45 від 29.04. 2022 р. «Про внесення змін до Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги»; Рішення РАУ № 30 від 16.3.2022 р. «Про призупинення дії пунктів 19, 20 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України на період дії воєнного стану в Україні»);
3. *Допуск до професії* (Рішення РАУ № 35 від 25.03.2022 р. «Про особливості допуску до складення кваліфікаційного іспиту в період воєнного часу»; Рішення РАУ № 38 від 25.03.2022 р. «Про внесення змін до Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю»);
4. *Запобігання загрози життю адвокатів* (Рішення РАУ № 22 від 02.03. 2022 р. «Про закриття для публічного доступу персональних даних адвокатів у Єдиному реєстрі адвокатів України на період запровадження воєнного стану»);
5. *Соціальний захист адвокатів та членів їх сімей* (Розпорядження Голови НААУ, РАУ № 3 від 03.03.2022 р. «Про створення Опікунської ради НААУ»; Рішення РАУ № 32 від 16.03.2022 р. «Про співпрацю Опікунської ради та рад адвокатів регіонів з питань надання інформації про адвокатів, постраждалих внаслідок воєнних дій»);
- Рішення РАУ № 42 від 25.03. 2022 р. «Про звернення до Кабінету Міністрів України щодо включення адвокатів до переліку осіб для отримання державної допомоги під час воєнного стану»);
6. *Підвищення ролі та авторитету адвокатури в суспільстві* (Рішення РАУ № 44 від 29.04.2022 р. «Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України»).

Організаційні заходи забезпечення функціонування адвокатури здійснюються НААУ, органами адвокатського самоврядування, органами державної влади, іншими суб'єктами права. Так, НААУ вжито заходів щодо: координації діяльності з радами адвокатів регіонів; створення спеціального вебпорталу Match Portal для працевлаштування, стажування, проживання адвокатів; сприяння допуску до практики в іноземних юрисдикціях; реєстрації профілю НААУ на порталі Benevity для підтримки українських адвокатів. При НААУ створено Центр

координації волонтерської допомоги військовослужбовцям, для інформаційної, методичної та іншої підтримки адвокатів, які надають допомогу Pro Bono військовослужбовцям та членам їх сімей в рамках волонтерського руху «Адвокат ЗСУ». Вищою школою адвокатури при НААУ проводяться вебінари з актуальних питань, адже нові категорії справ вимагають від адвокатів проявів професіоналізму: це, зокрема, й справи про пришвидшення усиновлення, визначення місця проживання дитини тощо за обставин воєнного стану; відшкодування збитків, завданих унаслідок воєнної агресії; про злочини, передбачені ст. 111, 114, 438 Кримінального кодексу України, та інші.

Органи державної влади взаємодіють з органами адвокатського самоврядування. Наприклад, обласні військові адміністрації за клопотанням рад адвокатів регіонів видають адвокатам перепустки про вільне пересування під час комендантської години для усунення перешкод надання правової допомоги, насамперед, при здійсненні захисту у кримінальному провадженні.

При радах адвокатів регіону створені координаційні штаби та адвокатські волонтерські центри. Діяльність адвокатури у волонтерському напрямі, зокрема, з надання матеріальної допомоги та практичної підтримки не лише адвокатам, а й Збройним силам України, біженцям, переселенцям, незалежно від того, чи є вони адвокатами, помічниками або стажистами адвокатів, виходить за межі напрямків діяльності професійної асоціації адвокатів, які визначено Статутом НААУ. *Така діяльність адвокатури децю виходить за межі її розуміння виключно як елементу системи правосуддя, що представляє інтерес для подальших досліджень. Вбачається, що волонтерська діяльність органів адвокатського самоврядування, адвокатів, адвокатських бюро, адвокатських об'єднань розкриває природу адвокатури як інституту громадянського суспільства.*

Забезпечення діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в умовах воєнного стану є, таким чином, комплексом взаємопов'язаних заходів, які спрямовані на створення належних умов здійснення адвокатської діяльності та розв'язання найважливіших проблем виконання адвокатурою конституційної функції з надання професійної правничої допомоги під час дії правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: адвокатура, історія адвокатури, воєнний стан, Національна асоціація адвокатів України, функції адвокатури.

Key words: bar, history of the bar, martial law, Ukrainian National Bar Association, functions of the bar.